

Хабло Оксана Юрївна, доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СПАДЩИНА ВІТЧИЗНЯНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вітчизняний кримінальний процес як галузь права чи науки формувався протягом багатьох століть. Досліджуючи певну проблему кримінального процесу, сучасні вчені аналізують кримінальне процесуальне законодавство різних періодів розвитку, проте, визначаючи та характеризуючи кримінальні процесуальні норми, віддають перевагу тим, які діяли на лівобережній частині України, що була в складі Російської імперії.

Крім цього, сучасні дослідники зрідка вивчають спадщину науковців, праці яких сприяли формуванню кримінального процесуального права в певний період його розвитку.

Досить прогресивним кроком у регламентації кримінальних процесуальних правовідносин було прийняття 1864 року Статуту кримінального судочинства. Він закріплював такі демократичні засади, як презумпція невинуватості, гласність, змагальність, реалізація права на захист, передбачав розгляд справи судом присяжних і визначав можливості касаційного й апеляційного оскарження вироків.

Зауважимо, що в розробці цього нормативного акта, який став зразком регулювання певних кримінальних процесуальних правовідносин, брали участь українські правники. Зокрема, групу, яка відповідала за складання концепції судової реформи, очолювали С. І. Зарудний та М. І. Стояновський.

Лідером і натхненником розробки судової реформи був С. І. Зарудний, який був знавцем європейського законодавства. У Петербурзі він потрапив на службу в міністерство юстиції, здійснював розсилку циркулярів із пропозиціями надати зауваження щодо недоліків судочинства. А коли в міністерство надходили такі зауваження судових практиків, керівництво, не перечитуючи їх, пересилало в канцелярію Саме С. І. Зарудний переписував їх, здобуваючи так практичного юридичного досвіду.

Під керівництвом С. І. Зарудного функціонував відділ цивільного Тому перший екземпляр надрукованих судових статутів отримав саме він з написом: «Перша копія повинна належати Сергію Івановичу, якому нова судова реформа в Росії більше за інших зобов'язана своїм існуванням».

За місцем розташування свого родового маєтку (Куп'янський округ Харківської губернії) С. І. Зарудний був обраний почесним суддею і в літній час відвідував засідання куп'янського мирового з'їзду. Коли 1886 року Сенат направив циркуляр, який вимагав від суддів щомісячних звітів, із шести тисяч мирових суддів протестував лише один С. І. Зарудний, пропонуючи частково призупинити дію цього указу. Він вважав, що такі циркуляри принижували гідність мирових суддів.

Ще одним активним розробником судової реформи був Микола Іванович Стояновський (1821–1900), який був товаришем міністра юстиції, статс-секретарем. М. І. Стояновський закінчив імператорське училище правознавства. Протягом 1850–1854 років працював учителем практичного кримінального та цивільного судочинства в училищі правознавства та був укладачем Інструкції до кримінального судочинства.

1857 року М. І. Стояновського було призначено директором московського тюремного комітету, 1859 року – членом Комісії для складання положення про слідчу поліцію. Він став укладачем Статуту судових слідчих і так званого «Наказу слідчого» – узаконення, за якими слідча частина була виокремлена з відання поліції, і тим самим було започатковано відокремлення судової влади від виконавчої.

Також М. І. Стояновський був почесним членом Московського та Київського юридичних осередків, почесним членом університету Святого Володимира в Києві.

Одним із найактивніших розробників судової реформи був також Пій Никодимович Даневський (1820–1892).

Варто згадати й інших видатних правознавців того часу, які також навчалися або працювали в Україні, зокрема це: Леонід Євстафович Владимиров (1845–1917), який, захистивши 1873 року докторську дисертацію «Суд присяжних», працював у Харківському університеті професором кримінального права; Іван Якович Фойницький (1847–1913) – правознавець, кримінолог, професор, товариш обер-прокурора Кримінального касаційного відділу Правлячого сенату, та ін.

Отже, вітчизняна кримінальна процесуальна наука не є явищем останнього століття. Українських правознавців ХІХ ст. сміливо можна вважати ідеологами судової реформи, здійсненої в Російській імперії, та фундаторами низки наукових теорій.